

ΣΥΛΛΟΓΗ ΧΑΛΚΩΝ: Ο ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΚΥΘΗΡΩΝ

Μ. Ζαφειροπούλου

Αρχαιολόγος-Μουσειολόγος, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

Στις 15 Ιουνίου 2005 άνοιξαν για το κοινό οι αίθουσες 36-39 της Συλλογής Χαλκών του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου. Στις αίθουσες αυτές εκτίθενται εξαιρετικά χάλκινα ειδώλια και έργα μικροτεχνίας, που προέρχονται κυρίως από τις συστηματικές ανασκαφές σε αρχαία ιερά, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αι. από την εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία και τις Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές στην Ελλάδα. Επίσης, η Συλλογή Χαλκών έχει εμπλουτιστεί κατά διαστήματα και συνεχίζει να εμπλουτίζεται με αξιόλογα έργα, τα οποία προέρχονται από δωρεές, κατασχέσεις, αγορές ή παραδόσεις, αλλά και από τα ναυάγια στις ελληνικές θάλασσες των ρωμαϊκών πλοίων που μετέφεραν τους πολύτιμους θησαυρούς εκτός Ελλάδας, είτε ως λάφυρα πολέμου, είτε ως καλλιτεχνήματα συλλεκτικής αξίας.

Από το σημαντικό ναυάγιο των Αντικυθήρων, κατά την πολύμηνη έρευνα των ετών 1900-1901, ανασύρθηκαν 108 αντικείμενα από χαλκό και μάρμαρο (κυρίως αγάλματα και αγαλμάτια), πήλινα και γυάλινα αγγεία, καθώς και ξύλινα τμήματα του πλοίου.

Στις αίθουσες των Γλυπτών του Μουσείου εκτίθενται περίφημα χάλκινα αγάλματα από τα Αντικύθηρα. όπως ο γνωστός ως ο Έφηβος των Αντικυθήρων, έργο του 4ου αι. π.Χ., που αποδίδεται στο Σικυώνιο γλύπτη Ευφράνορα ή τη Σχολή του, και η εικονιστική κεφαλή και τα τμήματα αγάλματος φιλοσόφου, έργο του 3ου αι. π.Χ. Το χέρι από το άγαλμα του φιλοσόφου ήταν το πρώτο αντικείμενο, που ανασύρθηκε από τη θάλασσα από τον Συμαίο σφουγγαρά Ηλία Σταδιάτη ως απόδειξη της εύρεσης του πλούσιου αρχαίου ναυαγίου. Στο αίθριο εκτίθενται, έντονα διαβρωμένα από την πολύχρονη παραμονή τους στη θάλασσα, μαρμάρινα αγάλματα θεών, ηρώων, αθλητών, χορευτών και αλόγων. Κάποια από αυτά, αποτελούν μέρος συνταγμάτων ή συνθέσεων που αναπλάθουν ή αντιγράφουν έργα της Κλασικής εποχής, του 4ου αι. π.Χ. και των Ελληνιστικών χρόνων.

Στην αίθουσα 38, εκτίθεται ένα από τα σημαντικότερα ευρήματα του ναυαγίου, ο Μηχανισμός των Αντικυθήρων, συνοδευόμενος από πλούσιο πληροφοριακό υλικό και με τις πρόσφατες ραδιογραφίες με ακτίνες Χ, που πραγματοποίησε στο Χημείο του Μουσείου, η Ε. Μάγκου. Στην ίδια προθήκη εκτίθεται, για πρώτη φορά, το αντίγραφο του Μηχανισμού που κατασκεύασε και δώρισε στο Μουσείο το 1980 ο καθηγητής Derek de Sola Price (Εικ. 1). Σε παράπλευρες προθήκες εκτίθενται άλλα χάλκινα ευρήματα από το ναυάγιο, όπως αγαλμάτια, γυναικείο και ανδρικό, έργα του 2^{ου} αι. π.Χ., τα οποία έχουν επηρεαστεί από δημιουργίες του 5ου και του 4^{ου} αι. π.Χ., το ξίφος με τον κολεό (θήκη), 200-150 π.Χ., το χέρι από άγαλμα πυγμαχού υπερφυσικού μεγέθους που φοράει τους οξείς ιμάντες, 2^{ος} ή αρχές 1^{ου} αι. π.Χ., (Εικ. 2), τμήματα από κλίνες, μέσα 2^{ου}-αρχές 1^{ου} αι. π.Χ. και μια χάλκινη λύρα, 3^{ος}-2^{ος} αι. π.Χ.

Εκτός από τα τρία κύρια θραύσματα του Μηχανισμού, Α, Β, C που εκτίθενται, στο Μουσείο φυλάσσεται το σημαντικότερο επίσης θραύσμα D, με δύο οπωσδήποτε τροχούς, όπως και άλλα 75 μικρότερα θραύσματα, διαστάσεων από 0,5 εκ. έως 8 εκ., για τα οποία υπάρχουν ενδείξεις ότι ανήκουν στον Μηχανισμό. Πολλά από τα θραύσματα αυτά έχουν επιγραφές ή μεμονωμένα γράμματα, (Εικ. 3) αλλά σε αρκετές περιπτώσεις οι επιγραφές είναι πλέον δυσδιάκριτες ή δεν υπήρχε δυνατότητα να διαβαστούν μέχρι σήμερα.

Εικ. 1. Ο Μηχανισμός των Αντικυθήρων και το αντίγραφο του Price.

Εικ. 2. Χάλκινα ευρήματα από το ναυάγιο.

Εικ. 3. Θραύσματα 19-30 με επιγραφές.

Τον Απρίλιο του 2005 εγκρίθηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού η νέα μελέτη του Μηχανισμού από ερευνητική ομάδα αποτελούμενη από τους καθηγητές Ι. Σειραδάκη, του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Ξ. Μουστά, του Πανεπιστημίου Αθηνών, Μ. Edmunds, του Πανεπιστημίου Cardiff της Ουαλίας και από την αρχαιολόγο Μ. Ζαφειροπούλου και τη χημικό Ε. Μάγκου του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου.

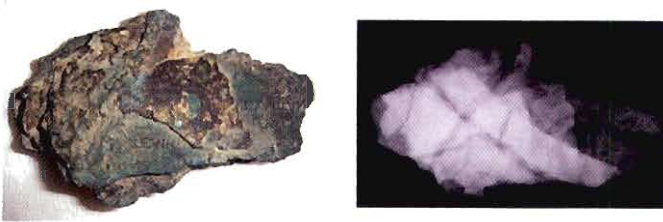
Στο πλαίσιο αυτής της έρευνας, το Σεπτέμβριο του 2005, έγινε αρχικά η φωτογράφιση όλων των θραυσμάτων από το ειδικό μηχάνημα της Hewlett Packard που ήλθε για τον σκοπό αυτό από την Αμερική (Εικ. 4). Η μελέτη αυτών των δεδομένων, σε συνδυασμό με τις λεπτομερείς ακτινογραφίες που έγιναν από τον εξειδικευμένο αξονικό τομογράφο της εταιρίας X-TEK, που ήλθε από την Αγγλία, πιστεύω ότι θα βοηθήσει σημαντικά στην ανάγνωση των επιγραφών.

Το 1976 ο Π. Καλλιγιάς εντόπισε ένα νέο θραύσμα, το θραύσμα Ε, μήκους 6,5 εκ., πλάτους 3,7 εκ. και πάχους 1,5 εκ. που έχει πολύστιχη επιγραφή, ενώ διακρίνεται ευκρινώς η λέξη ΤΥΜΠΑΝΟ. Η ακτινογράφιση έδειξε ότι το θραύσμα Ε αποτελείται από τρία επίπεδα, εκ των οποίων το μεσαίο είναι διαφορετικής πυκνότητας, ενώ επιπλέον υπάρχει κλίμακα και ένα καρφί (Εικ. 5).

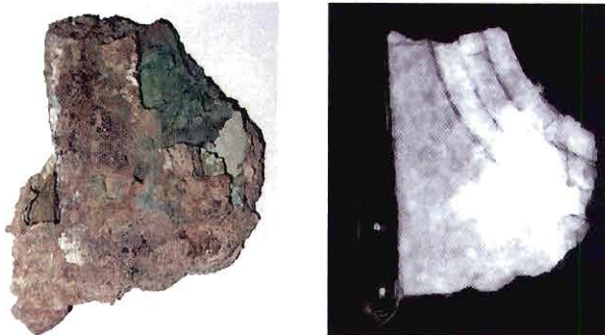
Τον Απρίλιο του 2005 εντόπισα στη Χαλκοθήκη του Μουσείου ένα ακόμη νέο θραύσμα, το θραύσμα F, το οποίο στην πίσω πλευρά του διατηρεί ακόμη μικροοργανισμούς από τη θάλασσα, ενώ στην πρόσθια όψη, παρά την έντονη οξειδωση και τις επικαλύψεις από διάφορα υλικά, διακρίνεται τμήμα τετράγωνου άξονα και καρφί που υποδηλώνουν

Εικ. 4. Το φωτογραφικό μηχάνημα της Hewlett-Packard.

Εικ. 5. Το θραύσμα E και η ακτινογραφία του.

Εικ. 6. Το θραύσμα F και η ακτινογραφία του.

κάποιο τροχό. Επίσης, στη αριστερή του πλευρά διασώζει (μέσα σε αύλακα) τμήμα ξύλου, τα ίχνη του οποίου διατηρούνται επάνω στην επιφάνεια του χαλκού σε όλο το μήκος της αριστερής πλευράς, ενώ στο σημείο αυτό το θραύσμα δεν είναι σπασμένο, αλλά είναι φανερό ότι αποτελεί ακραίο τμήμα πλάκας (Εικ. 6). Επειδή το θραύσμα F δεν έχει ακόμη συντηρηθεί, στερεώθηκε με διάλυμα βενζοτρίαζόλης 3% κ.ό. για να φωτογραφηθεί και να ακτινογραφηθεί με ασφάλεια.

Η ακτινογράφιση αρχικά στο Χημείο του Μουσείου έδειξε ότι στο εσωτερικό του υπάρχουν τρεις επάλληλοι δακτύλιοι, ενώ επάνω στο ξύλο υπάρχουν δύο οπές, και προφανώς δύο καρφάκια παρόμοια με αυτά που έχει το θραύσμα Α. Στη συνέχεια, η ακτινογράφιση του θραύσματος από τον αξονικό τομογράφο της X-TEK επιβεβαίωσε τη σπουδαιότητα του θραύσματος F, δεδομένου ότι αποκάλυψε ότι οι δακτύλιοι έχουν υποδιαίρεσεις δηλαδή, είναι κλίμακες και κάτω από αυτές υπάρχουν επιγραφές που πιστεύω ότι θα διαβαστούν μετά την επεξεργασία των δεδομένων. Το τμήμα του ξύλου στη θέση αυτή πιστεύω ότι ανήκε σε πλαίσιο που βοηθούσε στην προσαρμογή του Μηχανισμού εντός ξύλινης θήκης, στην οποία όπως πιστεύεται ήταν τοποθετημένος.

Τέλος, νομίζω ότι το θραύσμα F ανήκει σε γωνιακό τμήμα της οπίσθιας πλάκας του Μηχανισμού που έχει δύο δίσκους ενδείξεων, όπως πρότεινε και ο M. Wright.